

MANO KŪNAS NEPANAŠUS Į KŪNUS TELEVIZIJOJE

Jei autobusų stotelėje užkalbintum būrelį nepažįstamų žmonių – ką jie pastebėtų pirmiausia? Kad esi moteris? Aprangos stilių? Amžių?

Jei turi matomą negalią – didelę tikimybė, kad būtent ji atsidurs pirmame plane. Nepažįstamųjų reakciją staiga paveiks visokios baimės bei stereotipai.

Mūsų požiūrį į negalią formuoja kultūra, kurioje gyvename. Ilgus metus nuo vidurkio nutolusios išvaizdos kūnas, intelektas ar kitos išskirtinės savybės buvo laikomos likimo bausme ar medicininiu defektu. Taigi moteris ir vyrai su negalia dažnai būdavo atskiriami nuo visuomenės, patirdavo smurtą. Jų gyvenimai laikyti mažiau vertingais. Toks požiūris vadinamas eiblizmu (nuo angliško žodžio „*eible*“ – „galėti“).

Palyginimui – rasizmas yra įsitikinimas, kad skirtingos odos spalvos žmonės turi skirtingą vertę. Toks įsitikinimas virsta neapykanta, pavyzdžiui, juodaodžiams. Analogiškai eiblizmas sėja nepagarbą ar net smurtą žmonių su negalia atžvilgiu.

Negalia yra būdinga žmogiškos patirties dalis. Kas penkta (beveik 20 proc.) gimstame su negalia arba ją įgyjame. Bet apskritai visos ir visi patiriame negalėjimą. Pavyzdžiui, negalime be jokių prietaisų skraidyti arba ilgai išbūti po vandeniu. Yra negalinčių bėgti. Kitiems sunku užmigti. Treti prastai orientuojasi miestuose, o ketvirtų gimtoji yra lietuvių gestų kalba. Niekas negyvena nevalgydamas ar visiškai vienas, be kitų pagalbos. Visų mūsų ribotumas – žmogiškas.

Visgi žmonės su negalia patiria kur kas daugiau kliūčių norėdami tiesiog gyventi savo gyvenimą. Pavyzdžiui, negali išeiti į miestą, nes viešosios erdvės pritaikytos tik žmonėms, kurie gali lipti laiptais arba turi aštrų regėjimą. Kliūtimis tampa ir nemalonūs žvilgsniai, replikos ar aplinkinių elgesys – tiek ignoravimas, tiek ir perdėtas dėmesys (pavyzdžiui, spoksojimas). Štai kodėl svarbu kalbėti ne tik bendrai apie žmonių ribotumus, bet ir konkrečiai apie negalios patirtis.

Negalią suprantame kaip tai, ką patiria tam tikro kūno, intelekto, neurologinių ar kitų savybių bei patirčių žmonės tuomet, kai susiduria su kliūtimis. Kai negalia aplinkinių akyse užgožia visas kitas savybes, atrodo, ne taip ir svarbu, esi moteris ar vyras. Juk kavinės durų slenkstis nuo to netampa nei žemesnis, nei aukštesnis. Tačiau taip galime kalbėti tik iš eiblistinio požiūrio kampo. Jei pripažįstame, kad negalia nesumenkina mūsų žmogiškumo, tampa aišku, kad lyties tapatybė svarbi ir žmonėms su negalia. Kai kurias moteris skaudina, kai dėl negalios nepastebimas jų moteriškumas. Taigi jos įdeda daug pastangų rūpindamosi savo išvaizda – tam, kad paslėptų negalią, pavyzdžiui, po makiažo sluoksniu. Tokiu būdu gražinimosi praktikos tampa pasipriešinimo stereotipams įrankiu. Kol vienos mūsų džiaugias laisve nešioti patogų apavą, kitos svajoja apie aukštakulnius. Atitikti lyčių stereotipus gali būti svarbu ne tik moterims su negalia, bet visoms, kurių moteriškumą visuomenė ignoruoja. Tiesiog lengviau būti pripažintai kaip moteriai, pasitelkus klasikinį „moterišką“ įvaizdį.

Taigi, kas moterims su negalia iš to feminizmo? Feminizmo judėjimą ilgą laiką kūrė moteris, turėjusios laiko ir finansinių išteklių, galimybių lavintis, užsiimti vieša veikla. Dauguma jų, žinoma, nebuvo susidūrusios su negalia. Situacija pasikeitė trečiosios feminizmo bangos metu. Tuomet į judėjimą įsitraukė labai skirtingų patirčių moteris. Tapo aišku, kad kalbėti apie moteris bendrai – tai nieko nepasakyti. Pasiturinčių moterų gyvenimas skiriasi nuo skurstančių, baltaodžių – nuo susiduriančių su diskriminacija dėl odos spalvos ir t.t. Feministinis požiūris šiandien atskleidžia, kad specifiškai negalios ir lyties sankirtoje gyvenančios moteris įgyja savitų stiprybių, tačiau gali patirti ir ryškesnę ar tiesiog kitokią diskriminaciją. Jų patirtys skiriasi, lyginant su: a) moterimis be negalios; b) vyrais su negalia. Tai suprasti padės keletas pavyzdžių. Dauguma mūsų dar ankstyvoje vaikystėje iš to, ką girdėjome ir matėme aplinkui, supratome, ką reiškia būti moterimi. Pavyzdžiui, sužinojome, kad moteris yra rūpestingos, atsakingos už namų ruošą, vaikų priežiūrą ir geriau geba atlikti kelis darbus vienu metu. Be to, moteris įprasmina savo gyvenimą tapdama mama.

Ką tokie lyčių stereotipai reiškia moterims su negalia? Šis idealas gali būti visiškai nepasiekiamas. Pavyzdžiui, moteris su judėjimo negalia, gyvenanti nepritaikytame bute, negalės pasirūpinti buitimi. Galbūt ji net nepasieks kriauklės, kad išplautų indus. Ką jau kalbėti apie kelių darbų darymą vienu metu. Nemažai moterų patiria spaudimą susilaukti vaikų. Tačiau moteris su negalia spaudžiamos jų neturėti, nes esą negebės pasirūpinti. Tos, kurios jau turi vaikų, net ir gatvėje išgirsta

nemalonių replikų. Lietuvoje fiksuota atvejų, kai moteriai su negalia įvykdytas priverstinis nėštumo nutraukimas ar sterilizavimas. Sunkumų gali sukelti ir moterų patrauklumo idealai. Nelengva jaustis gražia ir seksualia, kai visos viešumoje matomos tobulos moterys nepanašios į tave – tu atro dai, judi ar kalbi kitaip. Dažniausiai televizijoje ar spaudoje moterys su negalia matomos tik tuomet, kai kalba apie savo negalią. Arba gali būti kviečiamos į įvairius renginius, kad organizatoriai užsidėtų „pliusiuką“, kokie jie progresyvūs.

Daugybė moterų patiria sunkumų reikšdamos, pažindamos savo kūną, ieškodamos savų būdų pajusti fizinį malonumą. Tačiau daliai mūsų visa tai – dar keblesnė užduotis. Tokios temos kaip menstruacijos, lytinis pasitenkinimas išlieka didesniu tabu moterų su negalia aplinkoje. Trūksta suvokimo, kad seksualumas nėra tik lytinis aktas. Net ginekologo kabinete moterys su negalia išgirsta patyčių dėl aktyvaus seksualinio gyvenimo. Taip pat arčiau ignoruojamas faktas, kad dalis moterų su negalia nėra heteroseksualios. Beje, dauguma žmonių Lietuvoje sutinka, kad negalia nėra kliūtis moterims būti seksualioms. Tačiau tik trečdalis tiki galintys tokiu atveju kurti romantinius santykius. Mažiau nei pusė gyventojų norėtų moterį su negalia matyti televizijos ekrane kaip laidų vedėją.

Tokios nuostatos atspindi ir eiblizmą, ir moterų sudaiktinimą. Juk kurti lygiavertį santykį reiškia pripažinti kito žmogiškumą, ne tik matyti kaip objektą, leidžiantį tenkinti seksualines fantazijas. Tokios nuostatos ypač padidina moterų su negalia riziką patirti seksualinę prievartą.

Gera, kai galime gyventi be mus skiriančių barjerų. Pasikalbėti apie savo kūno priėmimą, motinystę, seksualumą ir bet kokias kitas mus dominančias temas. Feminizmas šį pokalbį praturtina, nes atmeta žmonių rūšiavimą. Jis gali prisidėti prie to, kad moterys su negalia būtų saugios ir nepatirtų papildomų kliūčių.

Ką daryti? Jei esi moteris su negalia:

- Domėkis moterų teisių istorija. Ji svarbi visoms moterims.
- Pastebėk, kokie tavo aplinkoje lyčių ar negalios stereotipai riboja tavo ar kitų pasirinkimus. Jei jautiesi galinti tai daryti – stabdyk nepagarbius komentarus lyties ar negalios tema, pranešk apie diskriminaciją.
- Moteriškumas gali būti išreikštas labai įvairiais būdais. Svarbiausia, kad tavo išvaizda, apranga, veikla ar pomėgiai patiktų tau pačiai. Gali būti feministė su ilgais priklijuojamais nagais, gali ir vilkėdama apdribusį megztinį.
- Jei jautiesi pasiruošusi tai daryti – kalbėk garsiai apie savo patirtis. Jos yra svarbios ir nepakankamai atskleistos. Dalinimasis gali padėti sustiprėti ir pačiai savo viduje, užmegzti naujų draugysčių ir gauti palaikymą.

Jei esi moteris be negalios:

- Domėkis moterų su negalia patirtimis. Geriausia tai padaryti užmezgus asmeninius ryšius.
- Stenkis užtikrinti, kad moterys su negalia galėtų ir jungtųsi prie veiklų, kurias organizuoja. Tačiau jokių būdų – ne dėl „pliusiuko“ ar gero vaizdo. Kaskart pasitikrink, ar joms nekyla kliūčių dalyvauti. Aplinką padaryti visiems prieinamą padeda universalus dizaino principai.
- Teiraukis, ar šalia tavęs esantiems žmonėms su negalia reikia pagalbos. Jei taip – klausk, kaip ją suteikti. Gali būti, kad pagalbos nereikės.
- Jei vaikai pastebi ir užduoda klausimų apie žmones su negalia – paaiškink, kad žmonių yra įvairių. Nieko tokio, jei vaikas žiūri, domisi, pamojuoja. Gal puiki proga susipažinti? Skatink draugišką kontaktą.
- Venk paternalizavimo – elgesio ir kalbėjimo iš stipresniojo pozicijos. Gailestis žemina ir žeidžia. Kreipkis pagarbiai, bendrauk kaip lygus su lygiu.
- Moterų su negalia istorijų ir patirčių pristatymas tik kaip įkvėpimo šaltinio irgi yra eiblizmo išraiška. Jei turi tam tinkamą platformą – dalinkis moterų su negalia patirtimis, pasiekimais, iššūkiams dėl to, kad tai yra svarbios, įvairiapusės ir vertingos kaip žmogiškos patirtys, lygiai kaip ir moterų be negalios.